

Науковий вісник УМО : наук.-практ. електронне вид. — Київ : ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти», 2017. — Вип. 3. — (Серія «Економіка та управління»). —  
Режим доступу: <http://umo.edu.ua/vipusk--3-2017-pedagogika-str>

**УДК 374.7**

А.Б. Єрмоленко,  
кандидат політичних наук, доцент  
доцент кафедри філософії і освіти дорослих  
Центральний інститут післядипломної  
педагогічної освіти м. Київ

## **ФОРМАЛЬНА СКЛАДОВА ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ, ПРОТИРІЧЧЯ, ЗАПИТИ**

Анотація: В статті визначено фактори впливу цивілізаційних трансформацій сучасності на вітчизняну систему освіти дорослих. Визначено сучасні та перспективні запити і вимоги щодо освітніх послуг її формальної складової. Встановлено, що зміст професійних компетентностей сучасного фахівця трансформується і розширюється. Закладам формальної освіти необхідно розширити можливості та зміст надання освітніх послуг для дорослої людини. Напрямки роботи: зміна акцентів послуг від формального документу до інноваційних знань та умінь; врахування потреби всього сегменту дорослого населення стосовно задоволення освітньо-професійних запитів.

Ключові слова: освіта дорослих; формальна освіта; ринок освітніх послуг; освітньо-професійний запит; сучасні тенденції; суспільно-економічні трансформації; Теорія поколінь, оновлення загально-професійних компетентностей.

**Andrey Ermolenko**

**THE FORMAL COMPONENT OF ADULT EDUCATION IN UKRAINE:  
CHALLENGES, CONTRADICTIONS, INQUIRIES**

Annotation: The article defines the factors influencing the civilizational transformations of the present on the national adult education system. The modern and perspective demands and requirements for educational services of its formal component are determined. It is established that the content of professional competences of a modern specialist is transformed and expanded. Formal education providers need to expand the opportunities and content of providing adult education services. Directions of work: changing the emphasis of the services from the formal document to the innovative knowledge and skills; taking into account the needs of the entire segment of the adult population in terms of satisfying educational and professional inquiries.

Key words: adult education; formal education; educational services market; educational-professional inquiry; modern trends; socio-economic transformations; The theory of generations, updating of general-professional competencies.

Бурхливий розвиток сучасної цивілізації обумовив низку значних трансформацій у суспільстві. На переконання Е.Тоффлера, менше ніж за сто років людство здійснило перехід від індустріальної до постіндустріальної епохи. Ми стали свідками Digital революції та глобалізації. Швидкість накопичення масивів інформації та її обміну зростає. Сучасне покоління стало свідком технологічних проривів в усіх сферах життєдіяльності людини.

Поряд з цим, стрімким скачок еволюції людства породжує і низку протиріч. З точки зору діалектики (Закон єдності і боротьби протилежностей), процес розвитку є не що інше як поділ субстанції (системи) на протиріччя і їх боротьбу. Відповідно, суспільний прогрес породжує і низку протилежних процесів, які створюють «відносний баланс» у цій системі. З іншого боку, наявність проблемних моментів життєдіяльності обумовлює пошук людством їх вирішення.

Варіанти розвитку такої ситуації можуть бути різними. Свого часу Бакмінстер Фуллер зауважив, що одним із напрямків пошуків адекватних рішень викликів цивілізації є «всеуспішна освіта». На його переконання,

людина повинна навчатися протягом всього життя. Знання які вона здобуває повинні сприяти її успіху в усіх сферах життєдіяльності та гармонійному розвитку особистості. Такий підхід сьогодні реалізується через концепцію освіти впродовж життя. Одним із вагомих сегментів якої є освіта дорослих (ОД).

Як зазначено в «Концепції освіти дорослих в Україні», доцільність її розвитку є загально визнаним фактом, оскільки технологічний, соціокультурний, економічний прогрес переважної більшості країн забезпечений саме освітою дорослих. Освіта суттєво перетинається з економічною й іншими сферами суспільства, а освітня діяльність стає надзвичайно важливим компонентом його розвитку. Це означає, що інформація, знання, а також мотивація щодо їх постійного оновлення й навички, необхідні для цього, стають вирішальним чинником цивілізаційного розвитку, ефективності і конкурентоспроможності будь-якої діяльності, а відтак чинником суверенітету та національної безпеки кожної країни. Повноцінний розвиток особистості можливий лише за умови активної участі в мінливих суспільних процесах, швидкої адаптації до культурної, етнічної та мовної різноманітності.

За даними світової статистики, загальна кількість дорослих, які навчаються, починає перевищувати сумарну кількість учнів в інституціях шкільної освіти. Відповідно до соціальних прогнозів міжнародних організацій, у XXI ст. освіта дорослих відіграватиме важливу роль у контексті забезпечення сталого й збалансованого прогресу особистості, суспільства. Так, за даними Global report on adult learning and education кількість дорослих, які навчаються в системі формальної й неформальної освіти у першому десятилітті XXI ст. в країнах Євросоюзу перевищувала 37%. Найвищих показників досягли в Швеція – 73,4%, Норвегія – 54,5 %, Фінляндія – 55%.

Загалом за участю дорослих в різних освітніх програмах країни об'єднано у чотири групи. Країни, де понад 50% дорослого населення навчаються, належать до першої групи (Швеція, Фінляндія, Данія, Норвегія, Ісландія); у

другій групі країн кількість людей, які навчаються становить 35-50%, це Австралія, Канада, Нова Зеландія, США, Австрія; до третьої групи країни належать Бельгія, Франція, Іспанія, Чехія, відповідно кількість дорослих, які навчаються, становить від 20 до 35 %. І нарешті четверта група країн, до якої входить Україна, – загальна кількість дорослих, які навчаються становить тут менше 20% [5].

Дослідження актуальних питань щодо проблем освіти і навчання дорослої людини знайшли своє відображення у працях вітчизняних дослідників, серед яких: О. Аніщенко, С. Архіпова, С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Кремень, Л. Лук'янова, Л. Мартинець, Н. Ничкало, О. Огієнко, В. Огнев'юк, В. Олійник, Н.Протасова, В. Пуцов, Л. Сігаєва, С. Сисоєва, О. Сухомлинська та ін. Аналіз наукової літератури засвідчує посилення уваги науковців до проблем розвитку як освіти дорослих в цілому, так і всіх її складових в контексті сучасних цивілізаційних трансформацій.

*Метою статті є* визначення впливу цивілізаційних трансформацій сучасності на формування запиту в контексті розвитку формальної складової освіти дорослих України.

Оскільки у нормативно-правовому полі України чітко не визначено засади освіти дорослих, досягнути поставленої мети дозволять напрацювання вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків. Наведемо лише деякі висновки, що відображають узагальнене уявлення в цьому напрямку.

Так, у Концепції освіти дорослих в Україні визначено, що освіта дорослих – це складова системи неперервної освіти, мета якої – соціально-економічна адаптація дорослої людини до перетворень, що відбуваються в суспільстві; пролонгований процес і результат розвитку й виховання особистості, за допомогою освітніх програм та шляхом реалізації освітніх послуг упродовж життя.

За матеріалами Генеральної конференції ООН з питань освіти, науки і культури, (Найробі 1976 року), освіта дорослих – це комплекс організованих процесів утворення, незалежно від змісту, рівня та методу, формальних чи

інших, що продовжують або доповнюють освіту, що отримується у загальноосвітніх навчальних закладах та ВНЗ, а також практичне навчання, завдяки якому особистості, які розглядаються в якості дорослих суспільством, частиною якого вони є, розвивають власні здібності, збагачують свої знання, покращують свою технічну та професійну кваліфікацію або отримують нову орієнтацію та змінюють свої погляди або поведінку в подвійній перспективі: всебічного особистого розвитку та участі у збалансованому і незалежному соціальному, економічному і культурному розвитку

Її головним завданням, як зазначив М. Ноулз, є підготовка компетентних людей, які були б здатні застосовувати свої знання в умовах, що змінюються, та чия основна компетенція полягала б у вмінні включитися в постійне самонавчання впродовж усього свого життя [5].

Загалом, О. Огієнко зазначає, що освіта дорослої людини стає ключовою цінністю суспільства знань, створюючи умови для збагачення творчого потенціалу дорослої людини упродовж життя на трьох доступних рівнях: 1) особистісному та культурному, 2) професійному, 3) соціальному та громадянському [6].

Таким чином, за дослідженням Л. Мартинець, основні цілі й функції освіти дорослих зводяться до задоволення потреб особистості – у самовдосконаленні, суспільства – у формуванні соціально активної людини, яка адаптується до реалій, економіки – у підготовці компетентного, ефективного професійного працівника. Прикінцевою метою освіти дорослих є формування особистості, яка активно, компетентно і ефективно бере участь в економічному, соціальному й особистому житті.

Відповідно до «Концепції освіти дорослих» – її головним споживачем є окрема особистість з конкретними освітніми запитами, соціальні інститути, суспільство загалом. Од має наскрізний характер і здійснюється в межах загальної середньої, професійно-технічної, вищої, післядипломної освіти, професійного навчання на виробництві, перепідготовки людей з особливими потребами, освітніх програм для літніх людей та людей тимчасово позбавлених

волі. Це зумовлює необхідність адаптувати освітню систему і надати їй гнучкості за всіма параметрами (місце, час і терміни навчання, різноманітність програм, рівні сертифікації тощо), а також застосування особливих технологій навчання, прийнятних для дорослих.

Головним завданням поточного моменту є подолання суперечностей: між об'єктивною потребою розвитку навчання дорослих у системі формальної, неформальної й інформальної освіти та нерозробленістю належного нормативно-правового, науково-методичного, організаційного забезпечення; необхідністю врахування потреб ринку праці, вимог роботодавців, а також освітньо-культурних потреб дорослих, мотиваційних, ціннісних орієнтацій дорослих громадян щодо особистісної самореалізації та відсутністю сучасних технологій їхньої професійної підготовки і перепідготовки; зрослими вимогами роботодавців до рівня професійної компетентності працівників і відсутністю комплексної науково обґрунтованої системи організації їхньої професійної перепідготовки [5].

Виокремлюючи формальну складову ОД означимо що, це – система спільної, вищої та професійної освіти, що здійснюється на основі державних стандартів [6]. Після закінчення формальної освіти видається документ державного зразка: сертифікат, диплом або документ про професійну кваліфікацію. Термін «формальна освіта» передбачає наявність спеціальних установ та організацій, а також те, що система освіти функціонує відповідно до офіційної програми, яка розробляється та реалізується з ініціативи держави.

Визначення особливостей аудиторії, яка складає контингент освіти дорослих, дозволяє більш чітко сформулювати їх потреби, а відтак форми і засоби роботи з ними. З огляду на те, що чітких критеріїв вікової належності до поняття «дорослого» не сформовано, а інші критерії складні у вимірюванні, пропонуємо наближено визначити даний контингент віковими рамками повноліття. Відповідно до чинного законодавства України (Конституція України та Цивільний кодекс України), таким можна вважати вік вісімнадцяти років.

За даними Державної служби статистики України, станом на січень 2016 року, на території нашої держави (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя) проживало 34976,9 тис. чол. у віці вісімнадцяти років і старше. При цьому, навчались у вищих навчальних закладах всіх рівнів акредитації 1605,3 тис. чол. (станом на 2015-2016 навчальні роки). Стосовно закладів післядипломної освіти, – офіційні статистичні дані цього періоду відсутні, але за аналогом 2012 року 1016,5 тис. чол. (на підставі даних статистичного щорічника «Праця України» за 2011-2012 рр.) можна допустити невелике відхилення. В даному випадку, показники закладів профтехосвіти не враховувались, оскільки основний контингент їх учнів – це переважно підлітки у віці до 18 років. Наближено, можна допустити, що у сегменті формальної освіти ОД у зазначений період навчалось 7,5% дорослого населення України. Навіть наближені підрахунки вказують на перспективу розвитку можливостей держави у сфері ОД.

Визначення особливостей контингенту ОД на даному етапі розвитку вітчизняної системи освіти пропонується здійснити на основі надбань Теорії поколінь. Основою цього міжгалузевого дослідження – є те що покоління формуються не на підставі вікової приналежності, а на основі ціннісних орієнтирів сформованих у період до чотирнадцяти років. Зважаючи на віковий поріг, кандидатами для отримання послуг ОД можуть бути люди народжені до 1999 року. Такий сегмент охоплює декілька поколінь: Ігреки («Y», 1983-2003 р.н.), Ікси («X», 1963-1983 р.н., Бебі-бумери («B-b», 1943-1963 р.н.).

Бебі-бумери. В основі їх характеру лежить психологія переможців. Для цих людей немає непереборних бар'єрів, кожен бар'єр – це особистий виклик, головне – перемога. Вони трудоголіки, конкурентоздатні, оптимісти, націлені на постійне подолання труднощів і обов'язкове досягнення результату. Цінують особистий розвиток. Життєвий успіх обраховували в конкретних величинах: заробити якнайбільше, якщо щось створити – то відразу шедевр. Перевагу віддають довгостроковому плануванню (10-20 років).

«B-b» вважає за краще працювати в команді, так як саме команда, колектив, виконують у нього роль тієї самої супердержави, в якій він жив в дитинстві і без якої він нічого собою не вартий. На їхню думку, основними якостями хорошої людини є активність і допитливість. Звідси майже священний культ молодості і намагання не хворіти, щоб «не випасти із строю».

Це покоління ототожнює себе з тим, що вони роблять. Прагнуть до видимих символів: сертифікати, нагороди, почесні значки, трофеї тощо. Їх основний соціальний внесок у сфері світогляду, цінностей і релігії. Вони є принциповими моралістами, які ведуть ідеалістичні війни та спонукають до саможертвності.

У «B-b» завдання турботи про підростаюче покоління не було пріоритетним. З їх точки зору, труднощі загартувували дитину («X»), робили її більш впевненою в собі і своїх перспективах. «X»-и в дитинстві могли самостійно блукали по місту, вони самі розігрівали собі обід, з дитинства вміли готувати яечню. Все це призвело до того, що, подорослішавши, вони перетворилися в людей, для яких головними якостями стали постійна готовність до змін, розрахунок тільки на власні сили, власний досвід.

Цінності «X»: необхідність наявності сенсу й розуміння його, раціоналізм, прагматизм; визнання його як особи – тобто він не просто виконавець; гроші – як можливість забезпечити безпеку собі і родині; час – тому «поважають» напівфабрикати і т.п.; на рівні ціннісних орієнтирів потребують стабільності (обираючи освіту визначали для себе професію на все життя); можливість вибору, але в межах якихось стабільних рамок.

Для цього покоління важливо: подорожі – поїздки в яких поєднуються робота і відпочинок; можливість управляти своїм часом; найкраще заняття – яке дозволяє виявити закладені в ньому здібності, широту і нестандартність мислення. Вони більш орієнтовані на інтереси конкретної людини – якщо їх розуміють. В силу цінностей «X» будуть постійно «перевіряти» систему правил і прагнути виходити за її рамки. Зупинити їх може тільки раціональне



розуміння. Вони некомфортно себе почувають під час стабільності, якщо зміни відсутні довгий період, вони їх самі провокують (це відбувається несвідомо).

Освіта для цього покоління – матеріальна цінність, носить системний характер. Її мета – отримати цінні навички, технічна грамотність, можливість розвиватися в професійному плані.

Ігреки – «загублене покоління», вони шукають гармонію життя в сьогоденні. Проблеми які їх турбують в основному: питання самоідентифікації, самоорганізації, балансу в житті (зокрема, між роботою і особистим життям), де і як здобувати «потрібну» освіту. Вони намагаються довести в першу чергу собі самим, що вони успішні і можуть багато досягти. Прагнуть позбутися від почуття «розгубленості», хочуть визначитися з сьогоденням і майбутнім.

Вони чудово орієнтуються в комп'ютерних мережах, як наслідок – їм легше спілкуватися з однодумцем, які проживають на іншому краю планети, ніж з сусідом по під'їзду. «У» впевненим у своїй цінності, для них важливий принцип миттєвої винагороди за виконану роботу, оскільки в віддалену перспективу вони не вірять. В контексті реалізації своїх життєвих завдань не прив'язані до однієї професії, місця роботи, місця проживання. При цьому громадянський обов'язок і мораль в їх системі цінностей займають набагато більше місця, ніж у їх попередників.

Мета життя – не перенапружуватись і отримання задоволення в максимальному розмірі. Навіть спортом вони займаються не для того, щоб перемогти або розвинути тіло, а для того, щоб отримати додаткову порцію позитивних емоцій.

Поряд з цим, Ігреки люблять навчатися, але в них свої вимоги до освіти: довго не навчатись; потрібні знання, які можна застосувати «тут і зараз»; освіта повинна відповідати запитам ринку праці, при цьому повинна бути стартом для високого заробітку; digital-освіта; on-line заняття; отримання інформації через девайси, можливість доступу до соціальних мереж; не обмежуватись територією країни; освіта впродовж життя; тощо. Загалом, освіта – це різновид

отримання досвіду, бажано практичне навчання. Вивченню підлягають навіть не дисципліни, а фрагменти які потрібні для конкретної роботи.

В перспективі до контингенту ОД долучиться і покоління «Z» (народжені після 2003 року). Їх цінності знайдуть своє відображення у освітніх запитах. За прогнозами, «Z»-и виростуть ідеалістами. Інтернет і вміння працювати з технологіями є природним середовищем життя, які формують це покоління. Ідеальним середовищем їх існування і притулку стане світ віртуальної реальності. Навіть похід в магазин для них стане тяжким обов'язком.

Це покоління творців, митців та музикантів. Вони будуть прекрасно орієнтуватися в модельованих ситуаціях, не розуміючи методів командної взаємодії, оскільки їм складно зрозуміти розподіл ролей в даній команді. Сучасне інформаційне середовище формує у «Z» необхідність здорового способу життя, еко-пріоритети, потребу бути заощадливим та креативним.

Загальним чином, ці та інші ціннісні пріоритети кожного покоління відображаються на їх освітніх запитах, особливо, в дорослому віці, коли знання отримуються з усвідомленою необхідністю.

Розгляд проблеми впливу соціокультурних, економіко-правових та інших трансформацій нашого середовища обґрунтовує необхідність адаптації всіх поколінь до цих змін. Як зазначив генеральний директор Microsoft Satya Nadella, під час виступу на Міжнародному економічному форумі в Давосі – до 2020 року компаніям-гігантам доведеться витратити чималі гроші, аби «перевчити» старі кадри. При цьому, основний акцент повинен бути зроблений на STEM-навичках [3]. Відповідно, подальше дослідження буде спрямоване у цьому контексті. Розглянемо лише основні тенденції.

Перший виклик сучасності – компетентність та професійний розвиток працівника. Запит освітніх послуг, як правило, орієнтований на ринок праці і безпосередньо пов'язаний із розвитком пріоритетних галузей в економіці.

За прогнозами відомої дослідницької компанії Sparks & Honey, яка щороку формує ТОП-20 професій майбутнього: «60% професій, які будуть необхідні через 10 років, ще не існують». Крім цього, лінійна кар'єра і довготривалі

контракти не в тренді. Для особистості сьогодні важлива здатність навчатися та кардинально змінювати сферу діяльності [2].

Відповідно до аналогічного рейтингу запропонованого порталом Insider (за основу взято перспективну оплату та потребу у фахівцях), можна визначити, що більшість професій вимагають рівня бакалавра або технічної освіти. Тож світова тенденція підвищення попиту на технічну освіту і рівень бакалавра є цілком виправданою [2].

Вітчизняні аналітики відмічають, що у найближчі кілька років передбачається розвиток секторів економіки з високою доданою вартістю. Наприклад, переробка сировини. Тому будуть потрібні інженери з автоматизації, які зараз на ринку в крайньому дефіциті. Ще один світовий тренд – розвиток аграрного сектору, обумовлює актуальність пов'язаних з цим професій – від звичайного агронома до фахівців у генній інженерії. Не втратить актуальності також ІТ-напрямок. Потреба в таких працівниках буде тільки зростати. Взагалі через несприятливу ситуацію у сфері профосвіти сьогодні на ринку спостерігається дефіцит робітничих професій. Проте, їх специфіка змінюється: кухарів тепер навчають молекулярної кухні, а прибиральники повинні вміти керувати спеціальними миючими машинами. Такі суміжні професії можуть і будуть у тренді через п'ять років. Крім того поступово підвищується престиж професій механіків та інженерів [4].

На підтвердження зазначеного, можна додати дані Державної служби зайнятості України. Станом на квітень 2016 року дефіцит робітників складав близько 1 тис. фахівців деревообробної галузі та 800 фрезерувальників та токарів. ТОП перспективних робітничих професій визначається: трактористи, кухарі, швачки, водії та будівельники. ТОП перспективних галузей: ІТ, медична, інженерна, аграрна [8].

В свою чергу, Віце-президент з управління продуктами і співзасновник LinkedIn Allen Blue стверджує, що до 2020 року набір компетентностей більшості професій буде включати третину основних навичок, які ще не вважаються надзвичайно важливими для роботи сьогодні.

Так, ключові компетентності, визначені експертами на Міжнародному економічному форумі в Давосі 2016 року, на перспективу до 2020 року мають наступний рейтинг: 1. комплексне розв'язання проблем; 2. критичне мислення; 3. креативність; 4. вміння управляти людьми; 5. взаємодія з людьми; 6. емоційний інтелект; 7. вміння формувати власну думку та приймати рішення; 8. орієнтація на клієнтів; 9. вміння вести переговори; 10. гнучкість розуму (вміння швидко переключатися з однієї думки на іншу) [3].

Зазначене вказує на утвердження сучасних трендів розвитку людини, суспільства і культури, а відтак і освіти. Перший – навички комунікації, вміння домовлятися і взаємодіяти, розуміти особистість. Другий – розвиток здібностей мозку та мислення. Третій – акцент на розвиток емоційного та соціального інтелекту.

Наступна значима проблема обумовлена глобалізаційними процесами в економіці, що призводить до підвищення ризиків, темпів і конкуренції. За переконаннями Е.Тоффлера, людство з 50-х років ХХ століття ввійшло в стадію переходу до постіндустріальної епохи (детальніше цю ідею він виклав у книзі «Третя хвиля» 1980р.). За підсумками січневого економічного форуму в Давосі 2017 року, ці тенденції підтверджуються. Поряд з цим, з'являється новий сегмент – штучний інтелект [1]. Тоді як, високооплачувані робочі місця потребують високого рівня кваліфікації та різнобічних навичок.

Цифрова революція – точка неповернення на ринку праці. З року в рік технології «з'їдуть» дедалі більше робочих місць. Частина «білих комірців», що сидять в офісах, замінять роботи. Цифрова революція спричинить кардинальний переворот на ринку праці. «Ця революція розділить людей на переможців і переможених. Наше завдання – зменшити кількість тих, хто програв», – стверджує Президент Руанди Поль Кагаме [3].

Технологічний прогрес та розвиток штучного інтелекту у найближчі 10 років спричинить зникнення багатьох звичних нам професій. Про це йдеться у звіті Bank of America, про який пише видання CNN Money. До 2025 року роботи

виконуватимуть 45% промислових завдань на підприємствах США, тоді як зараз цей показник – всього 10% [7].

Також, відчутною стала зміна пріоритетів у виробництві благ. Олексій Геращенко вважає, що переваги продукування сфери матеріальних благ поступово перейдуть до нематеріальних (емоції, послуги, програмне забезпечення, тощо...).

Ще один, але не останній за значимістю, виклик – швидкість змін, які відбуваються у всіх сферах життєдіяльності особистості та суспільства. Посилаючись на «закон Гордона Мура» можна допустити оновлення технологій та інформації, в середньому, на 50% протягом одного року. Фізики сьогодні говорять про дев'ятимісячний період старіння інформації. Інші джерела стверджують приблизно такий же темп. Цей же закон визначає і зростання конкуренції між виробниками продуктів та послуг, кількість яких постійно збільшується.

Узагальнюючи вищезазначене можна визначити декілька тенденцій, які на перспективу до 2020-2025 років буду визначати нові вимоги до вітчизняної системи освіти дорослих.

Перша – втрата актуальності близько половини сучасних професій та поява нових. При цьому, набір компетентностей більшості професій буде включати третину основних навичок, які ще не вважаються надзвичайно важливими для роботи сьогодні. Розвиток емоційного та соціального інтелекту. Лінійний підхід до побудови кар'єри замінить готовність людини до зміни своєї професійної траєкторії та здатність навчатися постійно. Все це обумовлює розширення діапазону завдань та напрямів діяльності системи ОД.

Наступна – постіндустріальна епоха та цифрова революція призвели до зміни пріоритету від переважного виробництва товарів до виробництва послуг, проведення досліджень, розвитку знань та ін; переважання серед працівників «класу» професійних фахівців і техніків; визначення провідної ролі теоретичних знань, як основи нововведень в економіці, політиці і соціальній

структурі суспільства тощо. Як результат стрімкий запит щодо реалізації STEM-освіти.

STEM розвиває здібності до дослідницької, аналітичної роботи, експериментування та критичного мислення. Наприклад, згідно досліджень організації Change the Equation, у Сполучених Штатах на одного потенційного працівника в середньому припадає 1,7 відкритих вакансій у галузях STEM. При цьому конкуренція в інших галузях складає приблизно 4,1 кандидата на одну позицію. За даними Інституту модернізації змісту освіти, в Україні залучення тільки 1% населення до STEM-професій підвищує ВВП країни на \$50 млрд. А потреби у STEM-фахівцях зростають у 2 рази швидше, ніж в інших професіях.

Ще одна тенденція свідчить про масштабну заміну роботами людських ресурсів та втрату значною часткою працездатного населення своїх робочих місць. Як адекватна відповідь – розвиток сегменту малого та середнього бізнесу. На переконання Дебори Якобс: вільне підприємництво – це стратегія: «зроби цінність сам із себе, зроби свої навички товарами – і матимеш професію, яка нікуди не подінеться, бо ти сам створив попит на неї».

Також варто тримати в полі зору той факт, що зміни, які відбуваються в усіх сферах суспільства мають доволі високий темп. Інформація, яка сьогодні є головним ресурсом, потребує постійного оновлення. Це стосується і особистості і суспільства.

Ці висновки свідчать про те, що на сучасному етапі, а тим більше на перспективну, цивілізаційні трансформації обумовлюють приведення вітчизняної системи освіти дорослих у відповідність до вимог.

Пропонуємо розглянути деякі акценти поточного моменту, які впливають на формування запиту щодо послуг післядипломної освіти:

1. Потреба диплома державного зразка для працевлаштування. Дослідження міжнародного кадрового порталу HH.ua в Україні показують, що у 2016 році 29% кандидатів отримали роботу відповідно до своїх вмінь не представляючи дипломів. В цьому ж році втратили роботу близько 490

тис. чол., а конкуренція при працевлаштуванні фахівців з вищою освітою складає три фахівця на одне робоче місце.

2. Зацікавленість роботодавця у кваліфікованих, відповідно до вимог сучасного ринку, фахівцях породжує попит на актуальні знання та вміння. Основним конкурентом у цьому сегменті є ринок неформальної освіти. При цьому, такі освітні послуги як правило здійснюються за власні кошти. Як приклад, для розвитку вищезазначених перспективних компетентностей (комунікації, управління, вміння вести переговори, домовлятися, тощо) актуальним є освоєння технології Networking. Таку можливість сьогодні пропонують бізнес-школи та тренінгові центри.

Протиріччя даного моменту полягає в тому, що розвиток компетентностей та знань на перспективу сьогодні не є сильною стороною закладів що входять до формальної підсистеми ОД. Не краща ситуація в сфері оновлення інших компетентностей. Така ситуація диктує необхідність розширення можливостей закладів освіти щодо формування нових компетентностей фахівців.

3. За даними Державної служби статистики, спостерігаються тенденції щодо збільшення пенсійного віку, зростання потреби у можливості заробітку в пенсійному віці та динаміка зменшення кількості робочих місць за застарілими спеціальностями. Ця демографічна ситуація підвищує попит на послуги освіти дорослих, у тому числі і на здобуття нових спеціальностей.

З одного боку ми спостерігаємо накопичення низки нерозв'язаних питань в сфері надання освітніх послуг вітчизняною системою ОД, зокрема її формальною складовою. З іншого, стрімкий розвиток цивілізації обумовив розрив між можливостями освіти та запитами поточного моменту і на перспективу на глобальному рівні. Для подолання зазначених протиріч очікувано адекватним буде прийняття креативного рішення.

Аналіз лінійних передбачень і прогнозів сьогодні демонструє їх вразливість та недовговічність. Наприклад: в 1943 році Томас Ватсон-старший, президент ІВМ сказав: "Я думаю, в світі знайдеться ринок від сили для 5 комп'ютерів"; а в 1981 р Біл Гейтс, засновник Microsoft, зауважив: "Навряд чи

кому-небудь знадобиться більше 640 кілобайт"; у 1929 році професор економіки Єльського університету Ервін Фішер: "Акції досягли рівня, який представляє собою постійну високу плато". (Висловлювання було зроблено буквально за кілька днів до першого краху Великої депресії), тощо.

В даній ситуації, більш доцільним вважається застосування нелінійних рішень на кшталт «Принципу ефемеризації» Бакмінстера Фуллера. Який трактується як «робити більше за допомогою меншого». Приклад, який він наводить – це «Телстар» – супутник зв'язку (вагою 500 фунтів), але перевершував по ефективності 75 000-тонний транс-океанічний мідний кабель.

Ефективне рішення даного протиріччя лежить поза межами лінійного уявлення. Це дасть змогу: привести систему формальної освіти України у відповідність до перспективних вимог оточуючого середовища та запитів дорослого населення; подолати цивілізаційний розрив, не наздоганяючи а застосувавши випереджувальну стратегію. Разом із зазначеним, модель закладу освіти повинен формувати макет успіху певної категорії дорослого населення відповідно до запитів цивілізації.

### Література:

1. Brin S. Google co-founder: I didn't see AI coming [Електронний ресурс] / Sergey Brin // World Economic Forum Annual Meeting 2017. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.weforum.org/agenda/2017/01/google-sergey-brin-i-didn-t-see-ai-coming/>.
2. Азархіна О. ТОП-20 професій майбутнього [Електронний ресурс] / Олександра Азархіна // Студвей. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://studway.com.ua/top-professions/>
3. Єрмоленко А.Б. Освітні трансформації в Україні: виклики та протиріччя / Андрій Борисович Єрмоленко. // Нові технології навчання. – 2016. – №88 частина 2. – С. 95–98.
4. Колишко Р. В Україні дефіцит робочих професій [Електронний ресурс] / Родіон Колишко // Федерація роботодавців України. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://fru.org.ua/ua/media-center/blogs/kolyshko/v-ukraini-defitsyt-robochuykh-profesii>.



5. Концепція освіти дорослих в Україні / Укл.: Лук'янова Л.Б. – Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2011. – 24 с.

6. Мартинець Л.А. Освіта дорослих: форми та зміст / Лілія Асхатівна Мартинець // Освіта та розвиток обдарованої особистості / Лілія Асхатівна Мартинець. – Київ: Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2015. – №6 – С. 14–16

7. Пішковцій С. Які професії зникнуть через 10 років? [Електронний ресурс] / Сергій Пішковцій // Inspired. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://inspired.com.ua/news/robots-and-your-job/>

8. Щербина О. Уряд назвав 19 найпотрібніших професій в Україні: у пріоритеті залізничники і тістороби [Електронний ресурс] / Оксана Щербина // Гроші. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://tsn.ua/groshi/uryad-nazvav-19-naupotribnishih-profesiy-v-ukrayini-u-prioriteti-zaliznichniki-i-tistorobi-818355.html>.

## РЕЗЮМЕ

Андрей Ермоленко. Формальная составляющая образования взрослых в Украине: вызовы, противоречия, предложения

Аннотация: В статье определены факторы влияния цивилизационных трансформаций современности на отечественную систему образования взрослых. Определены современные и перспективные запросы и требования в отношении образовательных услуг её формальной составляющей. Установлено, что содержание профессиональных компетенций современного специалиста трансформируется и расширяется. Учреждениям формального образования необходимо расширить возможности и содержание предоставления образовательных услуг для взрослого человека. Направления работы: смена акцентов услуг от формального документа до инновационных знаний и умений; учета потребности всего сегмента взрослого населения относительно удовлетворения образовательно-профессиональных запросов.

Ключевые слова: образование взрослых; формальное образование; рынок образовательных услуг; образовательно-профессиональный запрос; современные тенденции; общественно-экономические трансформации; Теория поколений, обновление общепрофессиональных компетенций.

## SUMMARY

Andrey Ermolenko Formal component adult education in Ukraine: challenges, contradictions and requests

In the article the author determines the factors that influence modern civilizational transformations in the domestic adult education system. Since the principles of adult education are not clearly defined in the legal field of Ukraine, the work of Russian scientists and practitioners was analyzed. The influence of general

socio-economic trends on the formation of requirements for educational services for adults is determined. On the basis of developments of the Theory of Generations, features of the contingent of the adult population and their educational needs have been established. It was revealed that the content of modern professional competencies of specialists is being transformed and expanded. The traditional system of formal education for adults does not completely satisfy the demand for further education and specialization. On the other hand, expanding the opportunities of the informal education system creates competition in the adult education market.

Recommended, effective solution to this conflict is beyond the linear representation. This will allow: to bring formal education system of Ukraine in line with the requirements of advanced environmental and inquiries adults; civilizational gap to overcome, not overtaking and using proactive strategy. Along with this, a model educational institution should form the layout of certain categories of success adult population according to the demands of civilization.

Keywords: Adult education; Continuous education; Education market; Educational and professional request; Current trends; Socio-economic transformation; Renewal of general professional competence; The theory of generations.